

פרשת פקודי

הלשון הארמית

הלשון הארמית קרובה מאוד ללשון הקודש ואפילו מופיעה במספר פסוקים בתורה¹⁹¹ כגון "יגד שהדותא" (בראשית לא, מז) ובמרבית ספר דניאל וספר עזרא. עלינו להכיר שפה זו שהרי אנו משתמשים בה בלימוד הגמרא, בקטעי תפילה כמו הקדיש ותרגום אונקלוס שקוראים בשתיים מקרא ואחד תרגום על פרשת השבוע.

בגלל הקירבה הגדולה ללשון הקודש הרבה מילים דומות מאוד בשתי הלשונות. לדוגמא: "אלה פקודי המשכן" (שמות לח, לא) מתורגם "אַלִּין מְנִינִי מְשָׁכְנָא", רואים אנו את ההקבלה: אלה - אַלִּין, פקדי (לשון מניין) - מְנִינִי, משכן - מְשָׁכְנָא. וכן בהמשך הפסוק "עבדת הלויים (לַיִוָּאִי) ביד (בַּיָּדָא) איתמר בן־ (בַּר) אהרן הכהן (כְּהֵנָּא)".

רבים הם המילים בארמית הדומות ללשון הקודש בהבדל קל של חילוף אותיות אשר בדרך-כלל באים בקבוצות, דבר המיקל על הזכרון.

1. ישנה קבוצת מילים בהם האות זין בלשון הקודש מתחלפת בארמית לאות דלת¹⁹². לדוגמא: זהב - דהב, זב - דב, זה - דא, טהור (זך) - דכי.

¹⁹¹ במפרשים מופיעים הרבה מילים בתורה שהם בארמית, אמנם הרד"ק בסוף ספר השרשים מביא את המילים הארמיות במקרא, ומונה בתורה רק את "יגד שהדותא" ובניא רק את מילת "וארקא" (ירמיהו י, יא) והשאר בדניאל ועזרא.

ובגמרא סנהדרין ל"ח ע"ב ואמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר ולי מה יקרו רעיק אל. ובאמת בתרגום תרגם יקר-יקרין אותה המילה. וצ"ע ששאר לשונות נוצרו רק כאשר בלל ה' את שפת כל הארץ ולכאורה גם לשון ארמית בכלל. ויבואר בס"ד ע"פ מה שנכתוב בס"ד בפרשת עקב, ובדברי הרחיד"א בנחל קדומים.

¹⁹² מבטא הדי הרפויה הוא כמו האות ד'אל (ד) בערבית או (th שבמילה) the באנגלית, והיא יוצאת כמו אות ז' אך תוך כדי הוצאת קצת הלשון בין השיניים, ולכן אנו מוצאים שהדי מתחלפת בז' [קושט דברי אמת פ"א אות ד']. ע"ע להלן במאמר על פרשת שופטים.

2. ישנם מילים בהם מתחלפת האות צדי באות עין. לדוגמא: ארץ - ארעא¹⁹³, ביצה - ביעא, רצה - בעא, צאן - ענא. האות צדי לפעמים מתחלפת לטית כגון צפורן - טופרא, צָהָרִים - טיהרא ועוד.
3. כמו-כן ישנם מילים שמתחלפת בהם השין לתיו. לדוגמא: שנה - תנא, שם - תמן, ירושה - ירותה, שקל - תקל.
4. הא מתחלפת הרבה פעמים לאלף כפי שמעידים הדוגמאות לעיל.
5. פא מתחלפת לבית כגון פזר - בדר.¹⁹⁴

• הכינוי לזכר כגון בְּנֵי מתורגם לְבָרְיָה עם צירי תחת הריש, וכן צריך להקפיד בקדיש לומר כרעותיה, פורקניה, משיחיה, שמיה בצירי, וכל אלו טעמם מלרע ומפיק בהא שלהם לכן צריך להוציא במבטא את ההא. גם בגמרא יש להבחין בין לִיתָה (אינה) ובין לִיתָה (אינו) וכן בין לָה (לנקבה) ובין לִיה (לו - לזכר).

• שוא לאחר תנועה גדולה שבלשון הקודש עפ"ר הוא שוא נע, בארמית הוא שוא נח¹⁹⁵. לא רק היכן שטעם המילה מלעיל כמו שנוהגים הספרדים לומר "בעלמא"¹⁹⁶ שגם בלשון הקודש הוא שוא נח כמו "הַמְּוֹתָה" (תהלים קטז, טו), "לִכְנֵה שְׁבָנָה" (רות א, ח), אלא גם כשהטעם הוא מלרע, בארמית השוא הוא שוא נח. לדוגמא: ריפתא, שכינתא, מְדִינָתָא (עזרא ה, ח), עֲבִידָתָא¹⁹⁷ לכן התיו דגושה בדגש קל כדין בגד-כפ"ת לאחר שוא נח.¹⁹⁸ מכאן שיש לומר "לְעִלְמִי עֲלַמְיָא" שניהם

¹⁹³ ובערבית מצוי שמתחלפות לצי'אד צ' (צאד רפה), לדוגמא "שדה הלבן" מתורגם ע"י הרמב"ם בפהמ"ש [מסכת שביעית פ"ב מ"א] "אלארץ אלביצ'א" (הארץ או האדמה ה"לבנה").

¹⁹⁴ נמצא שאותיות הפ"ז שצ"ץ בלשון הקודש הופכות בארמית לאותיות אב"ד תט"ע.

¹⁹⁵ וכמו שכתב המנחת שי בדניאל ו, א. וכמו שניתן להוכיח מהמילים "בִּלְטָשְׂאֶצְרִי" ו"וּבְזִבְתָּךְ" (דניאל ה, יז) שהשוא הראשון של שני שואים תכופים לעולם הוא נח, ולא מפריע שלפניהם תנועה גדולה. וגם ר' שבתי סופר כתב בהקדמה כללית לסידורו בפ"ג ובסידורו אצל שמן שומשמין שיבוא שוא נח לאחר תנועה גדולה בארמית.

¹⁹⁶ מ"מ יותר נכון לאומרו מלרע כפי שהוא בפסוק בדניאל ב, כ.

¹⁹⁷ שם בעזרא הוא מלעיל, ובדניאל ב, מט מלרע.

¹⁹⁸ אבל "וּבְבִירָתָא" (דניאל ב, כ) התיו רפה.

- הפרטיים וכן הוא לכל השמות שלהלן חוץ מרבינא שהוא מלעיל.
7. ר' חסדא - החית בפתח לא בחיריק.
 8. ר' ששת - בצירי וקמץ לא בסגול-סגול.
 9. ר' אפי, ר' אפי - בטעם מלרע.
 10. רבינא ור' אפי - בצירי לא בחיריק והשין בדגש.
 11. רבא - בבית רפה, ללא תוספת כעין יוד.
 12. רפה - בבית דגושה.
 13. אביי - גם הוא בטעם מלרע.

כאן המקום להעיר באשר לנכונות הקריאה בתורה שבעל-פה, שאע"פ שיש להקל בזה כמ"ש לעיל, יש בכ"ז להעיר על כך שיש שאינם מקפידים גם על פסוקים או חלקי פסוקים המצוטטים בגמרא, והוגים אותם שלא כהוגן, אם בחלופי אותיות, או ניקוד שגוי או בחלופי מלעיל ומלרע. ומלבד זאת שאין הדבר יאה לתלמיד חכם שלא יהיה זריז בכ"ד ספרי התנ"ך²⁰¹ (וביימינו לפחות בחמשה חומשי תורה כוליה האי ואולי), אלא שההרגל לקרוא שלא כהוגן עושה את שלו וכשמגיעים לקריאת התורה אפילו לא מרגישים שקוראים בטעות. ובפרט ת"ח שהוא גם מגיד שיעור או דרשן ברבים עליו להקפיד שבעתיים בעיקר אם הוא חוזר כמה פעמים במשך הדרשה על פסוק מסוים. שאלו שאינם יודעים את הפסוק לאשורו, פשוט ילמדו ממנו את הפסוקים בצורה משובשת. ועוד שהרי משומעי לקחו יתכנו כאלו שיודעים את הקריאה הנכונה וירד כבודו בעיניהם, ומלבד שמכשילים נמצא שם שמים מתחלל.²⁰²

במאמר בנושא שכתב המדקדק הרב בנציון כהן זצ"ל בחוברת אור-תורה תשנ"ב חשוון סימן ל'.²⁰¹ ר' הונא ורבי חלפתא קיסרייה בשם ר' שמעון בן לקיש אמרי מה כלה זו מתקשטת בעשרים וארבעה תכשיטין, ואם חסרה חיסור דבר אחד מהן אינה כלום, כך תלמיד חכם צריך שיהא רגיל בכ"ד ספרים, ואם חיסר אחד מהם אינו כלום. שיר השירים רבה פרשה ד' ד"ה "נפת". ומדרש זה משלים את דברי רבי לוי בשם רשב"ל בשמות רבה פרשה מא ד"ה דבר אחר ויתן.²⁰²

ומצאתי לנכון להביא משו"ת תורה לשמה סימן רנ"ד שנשאל על מעשה שהיה, שת"ח אחד שהיה מעיין חשוב בגמרא ובקי בשיע אך הואיל ולא למד בקטנותו מקרא תנ"ך כראוי על כן גם בגדלו לא היה יודע היטב במקרא התנ"ך וכאשר היה לומד פרשה שנים מקרא בערב שבת היה טועה בקריאתו כמה טעויות הן בטעמים הן בנקודות וכ"ש כשקורא נביאים וכתובים שהיה טועה יותר בהם. ויהי היום והיה קורא איוב בתשעה באב בחבורת אנשים וטעה כמה פעמים בקריאתו, ואחד מן החבורה בדברו עם רעהו כינה לאותו החכם שקרא וטעה בור שהרי כמה טעויות עשה בקריאתו. ויחר לרעהו עליו ויאמר לו שהוא ביזה הת"ח וצריך עונש על אשר קראו בור. ושאלו אם חייב בזה או לא.

- הלמד בשוא נח (והמניע יש לו על מי שיסמוך) והם בטעם מלרע.
- אותיות אית"ן (של לשון עתיד) לפני יוד שורשית נחה כגון אִיתִיבִּיהַ, לִיתִיב וכדומה הם בחיריק כדוגמת "אִישׁן" (תהלים יג, ד), "וַיִּשְׁבַּחְתֶּם" (ויקרא כה-כו) בלשון הקודש.
 - הכלל של משי"ה מוציא וכלי"ב מכניס תקף גם בלשון הארמית אלא שבארמית אות ד' באה במקום ש' כמו דָּאד-נִי באלף נחה (לא נשמעת). ואות ל' לפני שם אלקות תמיד ביחיד והאלף מבוטאת כמו לָאָלָהּ.
 - אין בארמית ואו ההיפוך לכן "וְעִבְרָתֵי בֵּאֲרֵךְ-מִצְרַיִם" (שמות יב, יב) צריך לתרגם "ואתגלית" בלשון עתיד ולא "ואתגלית" כפי שהוא ברוב הספרים. וכן "וּכְסָה אֶת-עֵינֵי הָאָרֶץ" (שמות י, ה) צריך לתרגם "וַיִּחְפֵּי" בלשון עתיד ולא "וַיִּחְפֵּא" שהוא בלשון עבר כמו התרגום של "וַיִּכַּס אֶת-עֵינֵי כָל-הָאָרֶץ" (שם פסוק טו).
 - הא הידיעה מצוינת בארמית באלף בסוף המילה ולא בהא בתחילתה.

מן הראוי להקפיד על קריאה נכונה גם בתורה שבעל-פה (גמרא) אא"כ מפריע הדבר ללימוד. ואשר על כן אביא מספר מילים נפוצות (לא רק בארמית) שנשתבשה הגייתם מהנהוג אצל הספרדים מדורי דורות.

1. מר - בחולם לא בפתח ובסמיכות כגון מר-עוקבא הוא בקמץ חטוף. גם אמימר בחולם.
2. כל - בקמץ רחב לא בחולם כמו "כל חמירא דאיכא ברשותי" וכמו "כל נדרי ואסרי"¹⁹⁹ (שמילת "כל" עולה על כל ההמשך לכן אינה סמוכה ל"חמירא" או ל"נדרי"). ואם הוא בסמיכות כמו "מן כל-ברכתא" הוא בקמץ חטוף.
3. לא - בקמץ רחב גם בסמיכות מפני שמסתיים בנח נסתר כמו "לא שרירין ולא קיימין" (התרת נדרים).
4. מצית, אמרת - התיו בשוא.
5. תנו - מלרע.
6. רפי - גם הריש בחיריק לא בפתח²⁰⁰ וטעמו מלרע כמו רוב השמות

¹⁹⁹ ויש חולקים וסוברים שמילת כל בקמץ חטוף.
²⁰⁰ כך הוא שגור אצל הספרדים מדורי דורות וכן היה מנהג האשכנזים מקדמת דנא, ועיין באורך וברוחב

מאמרים על דקדוק לשון הקודש עם דוגמאות מפרשת השבוע (טיוטא)
פרשת פקודי

מן הדרשות הללו נפצה לעני"ד הטעות לומר בקריאת התורה "ונטמתם בם" (ויקרא יא, מג) מלעיל וכמעט אין מי שמרגיש שיש לקרוא "ונטמתם" מלרע והוא משנה משמעות בין עבר לעתיד.

והתשובה שהשיב להם שם זה לשונה: תשובה כתוב בשלטי הגיבורים בפ"ק דקדושין בשם הא"י ז"ל לעולם ישלש אדם ימיו ללמוד שליש מקרא שליש משנה שליש תלמוד שהוא ביאור המשניות ודקדוקיו. מי שקרא ושנה ולא שמש ת"ח ללמוד מהם תלמוד הרי זה עם הארץ ואם בא להורות הלכה ממשנתו ה"י מכלה עולם. מי ששנה משנה ולא קרא מקרא הרי זה בור לא קרא ולא שנה ה"י כבהמה עכ"ל ע"ש. גם במדרש רבה פרשת כי תשא א"ר לוי ארשב"ל מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני תכשיטין כך ת"ח צריך להיות זריז בכ"ד ספרים ע"ש ומדרש זה הביאו רש"י ג"כ בחומש בפרשה הנז' ע"ש הנה כי כן ת"ח זה שהוא עושה כמה טעיות בקריאתו בתנ"ך הן בטעמים הן בנקודות ה"י כאילו לא קרא מקרא וכבר קראו רי"א"ז בשם בור ולכן אינו חייב זה האדם שקראו בור.

